

УДК 314.7

Оригинални научни рад

МИГРАЦИЈЕ – БиХ 1875

M = 9976

Илија Мисаиловић*

БРОЈ ДОБЕГЛИХ СРПСКИХ ПОРОДИЦА У УЖИЧКИ КРАЈ У ВРЕМЕ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКОГ УСТАНКА 1875. ГОДИНЕ

Извод: Прихват добеглих српских породица у ужички крај у време Босанско-херцеговачког устанка 1875., смештаних по селима и у самом граду Ужицу. Закономерност прогањања српског становништва из западних српских покрајина у 19. и 20. веку, према матици Србији.

Кључне речи: Срби, избеглице, Полимље, Буар, Ужице.

Abstract: Admission of Serb families that have fled to the region of Užice during the Bosnia-Herzegovina uprising and found shelter in the villages and in Užice itself. Regularity of banishment of Serb population from western Serb regions towards Serbia proper during the 19th and 20th century..

Key words: Serbs, refugees, Polimlje, Buar, Užice

Увод

Када су српке породице 1991. године крепуле према Србији, почетком распада СФР Југославије били смо скоро заборавили на вековна присилна кретања српског становништва из западних наших покрајина према матици. У школским програмима нарочито за националну историју и књижевност примењиван је принцип паритета, колико програма о српском народу приближно толико и тема о националним мањинама. С друге стране, о бројним миграцијама српског становништва, нарочито у периоду турске власти, писано је ређе, и то најчешће по научним зборницима који се не могу похвалити већим тиражом (обично 1.000 примерака) и масовнијом читалачком публиком. Зато нам се упорно испуњава она добро позната животна максима: ко не упозна прошлост свог народа, осуђен је да је поново доживи.

У Архиву Србије у Београду, поред остале историјске грађе налази се и богата документација о избеглим породицама из Босне и

* др Илија Мисаиловић, истраживач-сарадник, Географски институт „Јован Цвијих” САНУ, Београд.

Херцеговине према Србији, нарочито за период 1875-1877. године. Ужички округ, као гранични округ према турској, односно њеном делу, Босанском пашалуку, био је мета пребегавања српских породица, које су бежале од турског зулуна током читавог деветнаестог века. "Кад зулум турски који се више трпити не може а које пак претеране дације, што се од нас од стране ага и ђумрукција траже, натераше нас да отуд из Босне, оставивши своје куће, амо бежимо, јер докле смо били у стању дотле смо и давали, па пошто нас већ огулише, и немамо им већ више одкуда њихова прекоредна издржавања давати за шта све они траже, и не можемо подмирити те пребегосмо овамо (Поповић, 1977).

Незадовољство народа у Босни и Херцеговини турском влашћу достигло је врхунац у лето 1875. Прво у низу мањих буна, а у јулу и августу и великим народним устанком, народ се подигао против турске власти. Избијање устанка довело је и до великог покрета међу становништвом. На граници Србије, односно њеног дела према Босни и Херцеговини, ужичког округа, појавио се велики број породица које су бежале од турског зулума. Њихов број већ половином октобра износи око 10.000 душа (Поповић, 1977). Овај народ напушта своја огњишта и са нешто покретне имовине и стоком стиже у ужички округ. Ради прецизније евиденције о избеглицама, окружне власти су наредиле среским старешинама да сачине спискобе избеглица, на основу којих је утврђено да је у округу ужичком, половином новембра 1875. живело већ око 6.000 избеглица. Ово није био крај досељавања, јер су активности устаника настављене, а пребежавано становништво следило већ добро утабане стазе према Србији. У извештају начелства округа ужичког, поднетом крајем априла 1876., износи се да је број ових страдалника нарастао до сада на 15.000 душа и непрестано отуда пребегавају.

Власти у Србији, у складу с могућностима, почеле су одмах у септембру 1875, да се брину о избеглицама. Ужичани су пружили у оквиру својих могућности свесрдну помоћ. Пружили су и више него што су им објективно те могућности дозвољавале. Нарочито се на том послу истакао прота Милан Ђурић, који је био и председник Одбора у Ужицу за прихват прогнаних Срба. Поред тога у одбору су знатну помоћ пружили и плота Јевта Поповић, С. Б. Поповић, прота Јевта Ђуровић, Нишко Колџић, Веселин Туцаковић, Милован Кнежеви и др. Одбор је највише поред смештаја избеглица, радио на набавци хране и огрева за њихове потребе. Тадашњи летописци су забележили да су "гарабе и воћњаци" у околини и самом Ужицу послужили за огрев избеглом становништву.

Посебна пажња показана је према рањеним устаницима који су и поред скромних смештајних капацитета прихватани на лечење у ужичку болницу.

О бављењу изгеглица у Ужицу и његовој околини у периоду 1875-1877. године сачувано је више спискова од којих приказујемо два: Списак издатог жита пострадалој сиротињи од 1877. године у вароши Ужице и Списак избеглица смештених у селу Буару које се налази у непосредној близини Ужица.

У списак издатог жита пострадалој сиротињи у вароши Ужица, потписали су га чланови Одбора 29 јула 1877. године, Лука Раић и Милован Кнежевић, стоји да је подељено 37.921 ока жита 623 породице које су бројале 4.312 чланова. У списку су наведени следећи подаци: име и презиме породичног старешине, место рођења, где је привремено насељен, колико има душа у породици и колико је ока жита примио. Према пореклу, породице су најчешће биле из подручја Босне и Херцеговине, захваћене устанком, али било је и становништва из српских пограничних села у које су Турци упадали и зулум чинили: Мокре Горе, Заовина, Растишта, Јагоштице, Доброселице и др. Избегле породице биле су из Штрбаца, Добруна, Вардишта, Бијелих Брда, Бање, Кратова, Ресића, Мацута, Бистрице, Цикота, Рутоша, Мокронога, Раче, Миоча, Радојине, Челица, Гајева, Бабина и других босанскохерцеговачких села захваћених устанком. Места у којима су избеглице прихваћене су: Буар, Каран, Севојно, Рибашевина, Дубоко, Гостиница, Пониковица, Врела, Татинац, Крчагово, Каменица, Поточање, Трнава, Горјани, села која су у непосредној близини Ужица, као и она која су ближе Пожези, Бајиној Башти и Косјерићу. Породице су у просеку бројале по десетак чланова, а оне најбројније су имале по 22 члана као породица Павла Васиљевића и Борисава Ђурића из Заовине или по 21 члана, породице Милоша Јелисавчевића и Радована Ђурића такође из Заовина. Одбор за помоћ избеглицима и "пострадалој сиротињи" делио је по 12 ока жита на члана породице ако су избеглице из Босне, а по 10 или осам ока ако је пострадао становништво из србијанских пограничних крајева (Архив Србије, 1877).

Други списак односи се на избеглице које су смештене у само једном ужичком селу и то Буару. Буар се налази у суседству Ужица на јужним падинама Јелове горе, између Сињевца и Волујца на западу и Татинца и Дубоког на истоку. Цео тај терен је изграђен од кристаластих шкриљаца, по коме су се усекли мањи потоци, Волујачки и Коштички, леве притоке Ђетиње. Највећа узвишења су Висови у централном делу села 848 m н. в., Шехово брдо на граници са Дубоким 832 m и брдо према Кадињачи 870 m. Село оскудева у обрадивом земљишту. Највише има воћњака, пашњака и шумарака. Оранице по пропланцима користе се за узгој житарица и повртарских култура.

Према потпуном попису становништва у Кнежевини Србији 1863. године, у буарској општини (села Буар, Дубоко и Татинац)

црногорског среза, округа ужичког у 177 домова (Буар је имао 76 породица а Дубоко и Татинац 55) живело је 517 мушких и 496 женских душа што је укупно износило 1.013 становника.

Дванаест година касније у ово ужичко село почеле су да пристижу избеглице којих је према приложеном списку од 24. октобра 1877. године било 66 породица са 223 мушких и 224 женских душе, односно 447 избеглица (Архив Србије, 1877).

Таб. 1. - Старешине избеглих породица и њихово бројно стање у селу Буару

Tab. 1. – Seniors of families fled to the village of Buar and their count

Ред. бр.	Име старешине породице	Место порекла	Број чланова породице			Забелешка
			М	Ж	свега	
1.	Ристивоје Пенезић	Лукићи	6	3	9	Сакат у ногу
2.	Стојан Тајсић	Велетово	7	6	13	Сакат у руку
3.	Максим Тајсић	Велетово	7	5	12	
4.	Мићо Брадових	Гајели	5	3	8	
5.	Лазар Жарковић	Бања	8	4	12	
6.	Обрад Пантовић	Бања	3	4	7	
7.	Коста Станић	Штрбци	6	3	9	
8.	Владислав Главонић	Бела Брда	3	6	9	
9.	Радован Шијаковић	Штрбци	4	3	7	
10.	Милован Маринковић	Ресићи	3	5	8	
11.	Јован Ничачевић	Бања	5	2	7	
12.	Стеван Кнежевић	Вардаште	4	3	7	
13.	Вукић Бајчета	Бабине	3	2	5	
14.	Вукосав Бајчета	Бабине	2	3	5	
15.	Милован Јевђовић	Вардиште	4	2	6	
16.	Борислав Лучић	Штрбци	3	3	6	
17.	Борисав Којадиновић	Рача	3	2	5	
18.	Вукосав Благојевић	Добрун	3	5	8	Просут
19.	Лазар Којадиновић	Рача	2	6	8	Просут
20.	Тривун Којадиновић	Рача	3	5	8	
21.	Вуле Васиљевић	Цикоте	1	2	3	
22.	Петар Пицајлија	Цикоте	2	4	6	
23.	Милинко Пицајлија	Цикоте	5	3	8	
24.	Вићентије Јовановић	Мокроноге	3	3	6	
25.	Илијка Војновић	Мокроноге	2	1	3	
26.	Тодор Војновић	Мокроноге	3	2	5	Нездрав
27.	Бунисије Јаковљевић	Пребидоле	5	3	8	
28.	Васо Кулић	Вардиште	8	3	11	
29.	Никола Костић	Рача	6	11	17	
30.	Глишо Чутовић	Добриловић	3	5	8	
31.	Радован Брадоњић	Бјела Брда	2	3	5	
32.	Петра Костић	Рача	2	2	4	
33.	Обрад Ненадић	Равашти	2	6	8	
34.	Милосав Стајић	Штрбци	3	4	7	
35.	Милко Ступић	Штрбци	3	5	8	
36.	Јован Ђуновић	Штрбци	4	2	6	
37.	Илија Гавриловић	Мокроноге	2	3	5	
38.	Никола Рајовић	Бања	6	1	7	
39.	Васо Токовић	Гајели	3	3	6	
40.	Миле Токовић	Рача	6	2	8	

41.	Митар Бабић	Гајеви	2	4	6	
42.	Никит Јовановић	Штрбци	3	4	7	Сакат у ногу
43.	Јелисије Станић	Штрбци	3	1	4	
44.	Митар Ковић	Рача	2	4	6	
45.	Лазар Сташевић	Бјело Брдо	4	5	9	
46.	Милош Станишић	Штрбци	2	4	6	
47.	Лазо Токовић	Бања	4	5	9	
48.	Митар Деспић	Бања	3	1	4	
49.	Марко Бокић	Бања	1	3	4	
50.	Петроније Јовановић	Штрбци	4	2	6	
51.	Лазо Јелић	Бања	3	3	6	
52.	Милан Лаловић	Штрбци	3	2	5	
53.	Петар Лаловић	Штрбци	2	5	7	
54.	Божо Ђиковић	Штрбци	2	3	5	
55.	Вуле Ђиковић	Штрбци	3	3	6	
56.	Миросава Вранешевић	Бјело Брдо	3	1	4	
57.	Јован Градина	Добрун	2	3	5	
58.	Сара Раковић	Вардиште	4	3	7	
59.	Средоје Јовичић	Вардиште	5	4	9	
60.	Павле Сикирић	Добрун	2	4	6	
61.	Милош Деак	Бабине	2	5	7	
62.	Бојана Чолаковић	Штрбци	2	4	6	
63.	Панто Пјевчевић	Бјело Брдо	1	2	3	
64.	Максим Кубуровић	Бјело Брдо	1	2	3	
65.	Петар Костић	Штрбци	5	2	7	
66.	Вучета Сенић	Бања	1	3	4	
Свега			123	22	17	

Према приложеној табели произлази да је скоро свака буарска породица примила по једну избегличку. Мора се истаћи да је то био велики подвиг, према ондашњим смештајним условима, куће скромних димензија, већина са једном просторијом, имућнији су имали собу одвојену од огњишта. О тој својој доброј вољи да помогну, они у једном акту јавњају да сем власти државне која нам то налаже "само нас човечанство позива да се овој и оваквој браћи нашој у помоћ притече".

Списак избеглих породица у селу Буару, садржи и њихово место пребивалишта у ратом захваћеним крајевима. Највише је оних из околине Прибоја, из Штрбаца 15 породица, Бање 9, Раче 7, Белих Брда 6, Вардишта 5, Мокронога 4, Гајева 3, Бабина 3, Добруна 3, Цикота 3, Велетова 2, а из Лукића, Ресића, Придола, Добриловића и Раванаца по једна породица.

Наравно, ове породице нису могле да се задрже за стално у овом ужичком селу. После смиривања ратних сукоба крајем 1877. већи број породица се враћа у завичај, а мали број креће према унутрашњости Србије или се насељава у самом ужичком округу.

З а к љ у ч а к

Познато је да су миграције и миграцијски процеси уобичајена карактеристика народа на балканским просторима. Међутим, ми смо

у овом прилогу указали на пример насилних миграција српског народа које су се вековима понављале. После Босанско-херцеговачког устанка Срби су протеривани из западних српских покрајина за време анексије 1908., а потом 1914-1918. за време Првог светског рата 1914 - 1918. за време Другог светског рата и најновијих протеривања 1991 - 1995. Ја за време распада СФР Југославије. Из приложене архивске грађе види се велики интензитет страдања нашег народа, нарочито у пограничним подручјима. С друге стране види се да је домицилно становништво, упркос својој великој оскудици свесрдно прихватило страдалнике. Баш пример села Буара показује да су тамошњи домаћини са скромним кућама у којима су, у то време живеле породице са десетак чланова, примиле по још толико избеглица. Народ је радио оно што је могао да се међусобно испомаже, а да решење националног питања у промишљеном меморандуму остане у бесконачном исчекивању.

Излази као битан закључак да се код српског народа усталила закономерност периодичних присилних миграција, према којима се чинило најбоље умели ни да одредимо ни да им се успешно предупредимо.

Литература

Поповић А.Љ. (1977). *Помоћ ужичког округа народу Босне и Херцеговине 1875-1876*, Ужички зборник, бр. 6, Ужице, 1977., стр.113-114.

Архив Србије, Н. О. У. Но 162/1877.

Архив Србије, Н. О. У. Но 4852/1877.

Ilija Misailović

Summary

Number of Serb refugee families that fled to region of Užice during the Bosnia-Herzegovina uprising 1875

It is a known fact that the migration and migration processes are a common characteristics of the Balkan Peninsula peoples. However, this work deals with forced migrations of Serbs that were repeated during the centuries. After the Bosnia-Herzegovina uprising the Serbs were banished from the western Serb regions during the 1908 annexation, then again during the period 1914-1918. (WWI), 1941-1945 (WWII), and the latest banishment 1991-1995 during the breaking apart of the SFR of Yugoslavia. The attached list clearly shows the great intensity of suffering of

our people, especially in the border regions. On the other hand, it can be seen that in spite of deficiencies the domicile population has wholeheartedly welcomed the refugees. The example of the Buar village shows us that the local residents with households of up to ten members, were receiving the same number of refugees. The people did what they could to help each other, in endless wait for the meaningful solution of the national question.

Important conclusion is that the forced migrations of Serbs have become regular, and we still haven't found the best attitude and means for preventing it.